

CITATUL BIBLIC ÎN PREDICA ROMÂNEASCĂ DIN BASARABIA (SECOLUL XIX)

ZAMFIRA MIHAIL

Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române

z@mihail2006@yahoo.com

Un scurt preambul istoric despre predica religioasă din Basarabia sub stăpânirea țaristă din perioada 1812–1918 este necesar. Românii băștinași și-au apărât identitatea prin vorbirea în limba română, prin respectarea tradițiilor spirituale străbune și prin legăturile permanente cu țara de peste Prut. În bisericile sătești slujitorii au oficiat de-a lungul acestui secol toate serviciile divine în limba română, de pe cărțile tipărite în diferite centre culturale: Râmnic, București, Buda, Mănăstirea Neamț, Iași existente în biserici încă din secolele trecute sau de pe manuscrise, și au avut și tipăriturile (retipăriri) din Tipografia bisericească de la Chișinău înființată în 1813 de către Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Legăturile neîntrerupte cu limba vorbită în celelalte provincii românești au constituit mijlocul de realizare a echilibrului între structura latină a limbii și tendințele dominante ale ocupantului, care folosea în instituții și apoi a impus și în procesul de învățământ doar limba oficială a Imperiului care se infiltra în limbajul oral și scris, cu consecințe pentru topica frazei și împrumutul lexical. Mult mai perfid s-a manipulat prin intermediul bisericii ortodoxe, aservite din punct de vedere ecleziastic ierarhiei superioare din capitala Imperiului, care și-a trimis în această zonă de frontieră doar etnici alogeni¹. **Dar care nu au reușit să impună folosirea limbii slavone în biserica din Moldova.**

Predica (omilia sau didahia) este cuvântarea **rostită** de către preot participanților la slujba respectivă (de obicei după Liturghie) în biserică (sau în alt loc de desfășurare a ceremoniei), ca o completare a tipicului. În locul predicii se practică și lectura la strună a Învățăturii din *Cazanie* sau din *Sinaxar*.

Predica este un mijloc de pastorație care a contribuit la continuitatea și unitatea limbii române. În predica scrisă din Basarabia a fost folosită limba română adecvată la normele limbii standard generale (v. analiza lingvistică în Mihail 2019). Cercetarea a stăruit asupra cărților de predici identificate în bibliotecile bisericilor din mediul rural și ale mănăstirilor, dar, cu deosebire, asupra manuscriselor transcrise sau

---

¹ După moartea mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni (1812 – 1821), toți ceilalți 11 ierahi numiți în Basarabia până în 1918 au fost de origine rusă și nici unul nu a învățat limba băștinașilor.

alcătuite în Basarabia în secolul al XIX-lea, necunoscute încă în literatura de specialitate. Am avut în vedere texte de predici **alcătuite în limba română** și nu traducerea unor lucrări de autori alolingvi, impuse de către oficialitate. Am făcut și delimitarea *predicii de la amvon* de *învățătura* transmisă prin scris. Predica ortodoxă s-a difuzat ca text scris încă din timpurile apostolice, dar **de la amvon ea a fost totdeauna rostită.**

Predicile transmise prin manuscrise, aduse sau copiate acolo și folosite de-a lungul anilor, se transformau însă în *cazanii*, citite la strană, pentru că aveau adăugat, înaintea predicii, completarea: „Binecuvintează părinte ca să citească”. Manuscrisul predicilor lui Antim Ivireanul, adus probabil de Mitropolitul Gavriil, fost Exarh al Țării Românești (1808-1812), copiat în 1824 la mănăstirea Dobrușa de pe un prototip foarte apropiat de ms. BAR 3460, text de bază pentru ediția critică a operei Sf. Antim (v. Antim Ivireanul 1962 și Antim Ivireanul 1972), a primit și el această apostilă.

Folosirea în Biserica din Basarabia a manuscrisului copie din 1824 (Antim Ivireanul 2018) a avut un rol de seamă în răspândirea predicilor lui Antim Ivireanul, iar tâlcuirile sale au ajutat generații după generații de credincioși, participanți în număr foarte mare la slujbele de la mănăstirea Dobrușa, să asculte și să pătrundă înțelesul Cuvântului Evanghelic. Autorul însuși mărturisește: „Tâlcuirile îndrăznesc a zice că sînt mai bune decât citania Sfintei Evanghelii fără înțelegere”. În expunerile sale, care conțin pasaje de fină exegeză teologică, sunt numeroase citate din *Vechiul și Noul Testament*, folosite ca *explicații* sau *exemplificări*; exegeții predicilor sale le-au analizat² și nu mă voi opri asupra lor în economia acestei prezentări. Dar voi repeta că este impresionantă, de fiecare dată, narațiunea prin care este introdusă citarea biblică, de exemplu: „Luați sama, rogu-vă, cu minte întreagă și înțelegiți aceste cuvinte ce zice Dumnezeu prin Isaiia, că aceia ce zice: ‘Spălați-vă și vă curățiți’ nu să zici doară să ne spălăm cu apa ceastă proastă” (f.123^v) sau „după cum zice fruntașul apostolilor, Petru, în doao capete, la a doao carte” (f.128). Acolo unde este un citat biblic, fără să fie menționată sursa, copistul de la mănăstirea Dobrușa a adăugat, lateral, indicația respectivă, cu cerneală roșie! Astfel, ascultătorii din Basarabia ai învățăturilor mitropolitului Antim au fost dăruiți să cunoască explicațiile sale prin citate biblice la un secol după ce el le pronunțase și ecoul lor se stinsese, iar ele, copiate în manuscrise, se păstrau în biblioteci.

Și un manuscris al *Cazaniei* lui Varlaam, din Basarabia, este un alt exemplu, în același sens (v. Mihailovici 1930, 202–205). Circulația textelor românești și copierea lor a fost intensă, deși vicisitudinile istoriei au distrus, mai mult decât în alte provincii românești, urmele lor.

² Analiza pe larg a omiliilor Mitropolitului Antim, la Comșa 1921, Duțu 1991, 146 și Gordon 2001, 116, 134, 222 ș.a.

Dintre predicile **alcătuite în Basarabia în secolul al XIX-lea** cităm în primul rând pe cele ale Mitropolitului Gavriil: *Învățătură către miri* din *Molitfenicul*, Chișinău, 1820, introdusă de diortositor prin preluarea unei tradiții în uz în Transilvania de nord încă de la începutul secolului al XVIII-lea. În manuscrisul a două molitfelnice copiate de călugărul Selevestru la mănăstirea Runcu la 1717 și 1719 (Mihail 1984, 663–677), *Taina cununiei* conține și cuvântul pe care preotul îl adresează la sfârșitul slujbei: *Învățătura bisericii pentru viața de familie*. Alte șase manuscrise păstrate la Biblioteca Academiei, nr. 1668, 2383, 4316, 4289, 5963, 3290 sunt similare ca conținut. Toate aceste molitfelnice au avut ca model *Trebnicul* lui Petru Movilă, tipărit la Kiev în 1646, sau ediția prescurtată apărută la Lwow, în 1695. Dar pareza Mitropolitului Gavriil este o tratare a învățaturii bisericii mai apropiată de mentalitatea populară, reluând exemplul legăturii dintre Hristos și Biserică din rugăciunile slujbei și **cu citate biblice**. Cuvântarea este mai convingătoare pentru că se sprijină pe textele bisericii și capătă mai multă autoritate decât dacă ar fi fost numai sfaturi (individuale) ale preotului. Mitropolitul a difuzat și o [*Pastorală contra beției*] în care invocă atât „cuvântul Sfintei Scripturi”, cu citatul lung scripturistic între ghilimele, dar fără o trimitere la sursă, cât și pe prorocul Isaia: „vinul îi va avea pe ei în focul cel de veci”, dar fără să menționeze capitolul și versetul. În timp ce la Antim Ivireanul citatul biblic avea, de cele mai multe ori, menționată sursa, ceilalți doi ierarhi se pare că presupuneau suficientă, pentru credibilitate și autoritate, doar menționarea personalizată a insertului.

După moartea episcopului Dimitrie Sulima (1821–1844), ucenic în activitatea culturală lui Gavriil, dintre cei 11 ierarhi, toți alogeni, care au condus destinele bisericii din Basarabia până în 1918 și niciunul nu a învățat românește, unii au instituit obligativitatea pentru preoți să prezinte, înainte de a predica, textul predicii spre verificare protopopului sau unui inspector. Era o formă eclezială de cenzură, cu deosebire pentru mediul rural, unde slujirea s-a făcut permanent în limba română și, în predică, s-ar fi putut introduce mesaje de nesupunere populației nemulțumite de mulțimea dărilor și de multele restricții. Această obligație de scriere a propriilor compoziții, care, după lectură, erau înapoiate slujitorilor, a avut ca rezultat păstrarea, după mai bine de 140 de ani, a câteva texte aflate acum în biblioteci publice. Predicile din astfel de manuscrise, scrise pentru cenzură, totuși au fost pronunțate oral în biserică, pentru că autorul însuși s-ar fi descurcat greu în multele corecturi și observații marginale ale cenzorului. Ele sunt doar martorul efortului de creație al autorului-preot, al elementelor specifice ale limbii române standard folosite în scris, și fac dovada cunoștințelor adânci teologice ale unui preot de la țară.

Un astfel de manuscris cu predici scrise pentru cenzură a ajuns să fie păstrat la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași, cota III-160, ms. 445 și, transcriindu-l integral, l-am analizat din punct de vedere lingvistic (vezi Mihail 2019, 91–259). Ulterior am aflat despre un manuscris cu același conținut dus de A. Jacimirskij la Biblioteca Academiei de Științe din Sankt Petersburg și căpătasem

indicii clare despre un altul, din arhiva lui Alexandru Sturza de la Odesa. Sper că cercetarea lor va putea fi continuată, deși la cererile adresate acestor biblioteci încă de acum patru ani nu am primit răspuns.

Manuscrisul de la Iași cuprinde predicile alcătuite de preotul Dumitru din satul Ciuciulea-Orhei, ținutul Cârlișău (azi în raionul Florești/ Glodeni). El este constituit din caiete compuse din mai multe foi de hârtie (4 sau 6), îndoite la mijloc (18x22,5 cm), care au fost ulterior cusute prin mijlocul îndoiturii și asamblate, într-o succesiune aleatorie, între coperti. Nu există vreo însemnare referitoare la data alcătuirii, dar împrejurările în care predicile au fost rostite se deduc din titlu sau din text, care oferă și unele indicii referitoare la data aproximativă a susținerii. Faptul că există mai multe predicile la aceeași sărbătoare este dovada că componentele miscelaneului pot proveni din ani diferiți. Informațiile converg în perioada 1860-1870. Manuscrisul conține 69 de predicile la duminici și la unele din cele 12 sărbători împăratești. Există mai multe variante ale unor predicile, mai ales cele legate de sfințirea bisericii din sat după reparații. Scrisul în alfabet rusesc civil este destul de dezordonat, se vede că este al redactării directe, cu corecturi și adaosuri de formulări noi, scris cu cerneală de culoare neagră decolorată. După ductul cursiv al scrisului se deduce că autorul urmărea cursurile unui Seminar, în limba rusă, căci aceasta a fost limba de predare. Impresionează stilul direct al adresării către enoriași a preotului Dumitru, care are o exprimare românească frumoasă, neinfluențată de pregătirea sa școlară și de mediul alogot al epocii.

Preotul Dumitru a predicat într-un sat. El s-a referit de obicei la pericopa evangheliei zilei pentru a trage învățăminte de credință și a da sfaturi pentru viața credincioșilor. Prin urmare, majoritatea predicilor sunt *omilii tematice*. Cele mai multe au un titlu și un „Moto” al textului, de obicei versetul sau citatul care reprezintă tema expunerii (vezi ANEXA 2). Autorul a citat din evangheliștii: Luca (1:34, 16:24, 18:25), Matei (5:44, 15:22, 19:22) și Ioan (1:51, 4:21, 23-24), din Epistola către Galateni (6:8) și din Psalmi (5:7, de două ori, f. 72 și 109, și din psalmul 26:4). Sunt, după cum se poate constata, și citate fără indicarea sursei. Motivele pot fi considerentele autorului că textul este suficient de cunoscut tuturor; ele se pot datora unor omisiuni involuntare sau au rămas necomplete, dacă autorul va fi copiat de undeva sursa citărilor. Dar unele greșeli de indicare a capitolelor sau a versetelor se pot datora unor mici derapaje ale memoriei. În general am constatat preferința pentru anumite surse biblice, deși există și formulări similare.

În cele 69 de predicile din manuscris, el a folosit 117 citate biblice. În doar câteva predicile, așa-numite *ocasionale*, nu a citat. Pentru analiza de față folosesc termenul **citat biblic** și nu **insert** pentru că mă refer la invocarea de către autor a unei citări marcate, cu trimitere la cartea din Biblie, cu notarea capitolului și a versetului pentru identificare. Altfel, fiecare predică este înșesată de parafrază și exprimări cu formulări foarte asemănătoare prototipului datorită deprinderii pe care o aveau preoții predicatori de a folosi și în vorbirea vernaculară un stil bisericesc de

exprimare. Consider că preotul Dumitru cita din memorie textele biblice, așa după cum le va fi învățat la Seminar, unde s-a cerut totdeauna învățarea pe de rost a unor texte ilustrative, corespunzătoare unor anume momente din istoria sfântă. În seminariile din România încă se mai practica acum două-trei decenii această metodă³.

Mi-am pus de la început întrebarea dacă preotul Dumitru va fi tradus textele învățate în slavonă în Seminar, pentru că *Biblia* slavă încă nu căpătase aprobarea Bisericii Ruse să fie tradusă din slavonă în limba rusă vernaculară. După confruntarea cu textele corespunzătoare în limba română din *Biblia sau dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și a ceii noao*, apărută la Sankt Peterburg, în tipografia lui Nicolae Grecia (1819), care fusese cumpărată în câteva mii de exemplare de credincioșii din Basarabia (vezi Mihail 2002, 419–429), consider că preotul Dumitru a folosit redarea citatului biblic din formularea românească datorată lui Samuil Micu, din *Biblia* tradusă de el din 1795, ce a fost folosită pentru ediția Societății Biblice Ruse.

Alegerea evangheliilor pentru a fi explicate este foarte sugestivă pentru pastorația preotului Dumitru. El a întocmit predici (sau s-au păstrat din predicile întocmite de el) pentru **19** duminici și pentru slujba din Vinerea Mare. Le enumerăm: o frumoasă cuvântare de **Învierea Domnului** (f. 176); [în Duminică] **a 9-a** după Rusalii (f. 290) (Umblarea pe mare; potolirea furtunii); **a 10-a** (f. 294) (Vindecarea unui lunatic); **a 11-a** (în trei variante, f. 162, 198 și 300), (Pilda datornicului nemilostiv!); **a 12-a** (în două variante, f. 154 și 158) (Pilda tânărului bogat); **a 18-a** (f. 146) (Pescuirea minunată); **a 21-a** (f. 136) (A Sf. Părinți de la Sinodul VII); **a 22-a** (în trei variante, f. 7, 132, 142) (Bogatul nemilostiv); **a 26-a** (f. 150) (Pilda bogatului căruia i-a rodit țarina), **a 35-a** (f. 202) (Samarineanul milostiv); **a 17-a** (f. 38) (a Canaaneencei); [duminicile din triod]: **a 33-a** (f. 42) (A vameșului); **a 34-a** (f. 267) (A fiului risipitor); **Duminica lăsatului sec de carne** (f. 113) (a Înfricoșatei Judecății); apoi **Duminica I-a din Post** (în două variante, f. 210 și 232) (A Ortodoxiei); **Duminica a 3-a din Post** (f. 172) (a Sfintei Cruci); **Duminica a 5-a din Post** (f. 19) (A cuvioasei Maria Egipteanca); **Duminica a 6-a din Post** (în trei variante f. 194, 281, 308) (a Floriilor) și în ziua premergătoare, de pomenire a morților, **Sâmbăta lui Lazăr** (f. 17) și sunt două cuvântări pentru **Vinerea Mare** (f. 180 și 236).

Pentru alte mari sărbători sunt predici la: **Nașterea Maicii Domnului** (f. 188) (începutul anului bisericesc); **Sfinții Arhangheli** (f. 206); **Intrarea în Biserică a Maicii Domnului** (f. 23); **Anul Nou** (f. 271); **Întâmpinarea Domnului** (f. 168);

---

³ Mulțumesc părintelui duhovnic Nicolae Vladu de la biserica Popa Soare din București pentru că mi-a spus despre deprinderile de memorizare din Seminar (mai ales la disciplinele Liturgică și Dogmatică), pe care el le folosește de o viață, căci în predică citează cu rigurozitate sursele biblice.

Buna Vestire (f. 31); **Schimbarea la Față** (f. 105); **Adormirea Maicii Domnului** (f. 245); **Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul** (două cuvântări, f. 27 și 275).

Fiecare predică este coagulată în jurul unei idei călăuzitoare, pentru ca ascultătorului să-i rămână în amintire, cu exemplificarea corespunzătoare. De exemplu, în Duminica 1-a din Post autorul se referă la Taina Sf. Împărtășanii, asupra căreia a revenit și în alte predici. Preotul îndeamnă pe cei prezenți în biserică să spună și vecinilor lor să se împărtășească, citând cuvintele Sfântului Apostol Iacob: *Să știe că cel ce au întors pre păcătosul de la rătăcirea casii lui va mântui suflet de moarte și-și va acoperi mulțime de păcate* (Iacob 5 :20).

Preotul Dumitru a folosit cu predilecție **citatul din Evangheliile sau din Epistole**, ca și **Psalmi**. Astfel, **la Adormirea Maicii Domnului**, în narațiunea sa folosește lungi reproduceri ale exprimării Sfinților evangheliști: „Fiii veacului acelaia nici să vor însura, nici să vor mărita, că mai mult nu pot muri, că sînt asămenea cu îngerii și sînt fiii lui Dumnezeu, fiind fiii Învierii” (Luca, 25, 26, 27), la care adaugă și prezicerile prorocilor, aici din Ieremia: „Dreptii în veac vor fi vii și vor trăi” (Ieremia 5 :15). Pentru câștigarea speranței de a ajunge în Împărăția cerurilor predicatorul face un excurs cu prilejul omiliei **la Duminica 35-a**, explicând pericopa „Mai lesne este cămiliu a intra prin urechea acului, decât bogatului în Împărăția lui Dumnezeu (Luca 18 :25). Sunt citate și cuvinte din Părinți ai Bisericii pentru autoritatea explicațiilor lor, astfel în această predică este invocat Sfântul Gherman, care a spus Sfintei Evdochia că „cine agonisește avere cu dreptate și o întrebuițează la fapte bune, acela este drept înaintea lui Dumnezeu”.

Legătura între cuvintele Sfintei Evanghelii și realitățile înconjurătoare din viața noastră sunt făcute foarte sugestiv. Astfel, **la Schimbarea la Față**, referindu-se la cuvintele Apostolului: „Bine este noao aicea”, se întreabă dacă omul pe pământ are un asemenea loc și răspunde cu încredere că acest loc pentru noi, unde putem să spunem „Doamne, bine este noao aicea”, este Sfânta Biserică. Într-o altă Cuvântare, **la Duminica a 9-a**, referindu-se la ajutorul dat de Iisus Hristos Apostolului Petru „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit? Și intrând El în corabie au stătut vântul și s-au liniștit marea” (Matei 14 :31-32) [f. 290], părintele Dumitru constată cu regret îndoiala din sufletele contemporanilor săi.

Predicatorul de acum mai bine de o sută de ani era direct în referirile sale, cu putere de convingere în argumentări și perseverent în a ajuta pe enoriașii săi. Consider că predicile *tematice* din acest manuscris sunt scrise, și prin invocarea autorității citatului biblic, cu har de păstor și cu credință că cuvintele adresate poporului dreptcredincios vor fi ascultate și vor da roadă.

Manuscrisul cuprinde și un grupaj de **omilii catihetice**, prin suita de predici în care preotul a explicat toate expresiile rugăciunii *Tatăl Nostru* (f. 214-231^v). Presupun că autorul a fost un păstor sfântos, care a vrut să-i și lumineze pe enoriașii săi asupra adevărurilor tuturor Cuvintelor Bisericii, să-i și învețe, deci, nu numai să-i sfătuiască asupra principiilor bune de viață și, de aceea, a lărgit sfera predicilor.

Expunerea analitică a rugăciunii este o adevărată dantelărie de expresii proprii, susținute de citate cu citarea sursei (vezi în special p. 225-226). Suita de cuvântări cu explicațiile la rugăciunea *Tatăl Nostru* are cel mai mare număr de citate biblice. Am întocmit o listă a lor (ANEXA 3) pentru a nu complica expunerea. Citatele sunt din evanghelistul Ioan (4:13; 4:25; 6:51; 6:55; 8:51; 20:17), Matei (5:23-24; 5:45; 7:11; 18:35), cele mai multe din Epistolele Sf. Pavel (1 Corinteni 1:10; Coloseni 3:12; Evrei 4:16; Galateni 3:19; 3:27; Rimleni 2:24; Tit 2:12), apoi din Psalmi (5:7 de două ori; 61:10; 118:103) și din Vechiul Testament. Contextul de introducere a citatului și pasajele în care el este comentat reprezintă texte exegetice bine argumentate. Atestarea formulei *Pâinea noastră cea de-a pururea* a fost studiată de Iosif Camară în lucrarea sa (Camară 2020) și această atestare vine să confirme circulația variantei în Basarabia.

Panegiricele. Cinstirea Maicii Domnului s-a făcut totdeauna în Biserica Ortodoxă cu evlavie deosebită și cele patru Mari Sărbători care Îi sunt special închinete sunt semnificative pentru locul Său în ierarhia cerească. Și în manuscrisul de față au fost incluse patru predici închinete sărbătorilor Sale (în ordinea paginilor - f. 23 Intrarea în Biserică a Maicii Domnului; f. 31 Buna Vestire; f. 188 Nașterea Maicii Domnului; f. 245 Adormirea Maicii Domnului). Fiecare dintre ele reprezintă o gingașă cinstire care le transformă în adevărate pagini lirice. Astfel, **la 8 septembrie**, moto-ul predicii este citatul din evanghelia de la Luca, de Buna Vestire: „Mărește suflete al meu pe Domnul și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu”, în antiteză cu cântarea pe care tot Maica Domnului o spune, jelindu-se, la picioarele Crucii: „Vai mie, Fiul meu, vai mie inima mea, Fiul meu cel iubit”, fără trimitere, căci este o parafrază a autorului. În predica **de la 15 August** adaugă considerațiile sale despre ridicarea la cer a Maicii Domnului și aduce aminte credincioșilor că: „Dumnezeu în grija lui pentru om și moartea o preface pentru noi în bucurie”, pentru că pomenirea dreptilor o proslăvește cu bucurie duhovnicească. Propriile emoții nu mai au nevoie să fie sprijinite de citate biblice. În aceste cuvântări se întâlnesc doar câteva, mai ales din evanghelia lui Luca.

Cuvântările la Sărbătorile Maicii Domnului sunt encomiastice, ca un fel de *Laudatio* a darurilor Sale pentru oameni, și nici nu ar putea fi altfel decât un nesfârșit *Acatist* de preamărire.

Ar putea să pară surprinzător că în acest miscelaneu nu este nicio predică consacrată sărbătorii anume a unui Sfânt și, deocamdată, nu știm să explicăm acest fapt. Poate nu este o lacună, ci pur și simplu predicile respective nu au fost legate în acest volum (de altfel, legătura este mult mai târzie și, după starea precară de conservare a foilor, probabil mult timp ele au stat în condiții improprii). Sau este posibil ca în tradiția locului, despre Sfinți să circule texte mai ales în medii mănăstirești (unde se citeau permanent Mineele și întreaga literatură hagiografică). Consider că mai verosimilă ar fi explicația că nu se mai rostea predică despre ei atunci când la strană se citea Sinaxarul sau Cazania zilei.

Parenezele (cuvântări cu conținut moralizator cu preponderență) constituie un capitol bogat în această culegere de predici. Sunt apeluri repetate la necesitatea ca enoriașii să contribuie la terminarea bisericii, pentru că, în acei ani, în satul Ciuciulea a fost ridicat un nou locaș. Astfel, sunt redactate trei variante apropiate ca tematică „La sfințirea Bisăricii” (f. 46, 50 și 60) și tot trei predici „La înnoirea hramului” (f. 68, 72 și 88). Tematica se referă la „facerea binelui obștesc” pentru Casa Domnului și citatele sunt din psalmi (26 :3 și 5 :7). O altă variantă (f. 46) are drept moto cuvintele lui David, din psalmul 26 :4: „Una am cerut de la Domnul, aceasta voi căuta” și aceasta este „locuirea în Casa Domnului”. Cea de a treia formă a cuvântării (f. 72) pornește de la cuvintele din Isaia 5 :7 „Intra-voi în Casa Ta, închina-mă-voi în Biserica Ta cea Sfântă întru frica ta” și îi dă prilejul preotului să enumere elementele definitorii ale Bisericii drept „Casă a lui Dumnezeu”. Remarcăm și în această predică, ca de altfel pe parcursul manuscrisului, că **citatele alese sunt foarte sugestive, scurte** – bune pentru o rapidă memorizare de către ascultători – **și pregnante prin imaginea pe care o conțin**. Pentru a încredința pe enoriași că Iisus chiar este în mijlocul lor în Biserică, părintele Dumitru citează Matei 18 :20: „Unde sunt doi sau trei adunați întru numele Meu, acolo voi fi în mijlocul lor”.

Pareneza funebră este o formă de cuvântare mai puțin folosită în Moldova decât în Transilvania, unde obligativitatea formulării așa-ziselor *iertăciuni ale rudelor* cu decedatul sunt scrise de aceștia și citite de către preot. Asemenea cuvântări a rostit preotul Dumitru cu prilejul unor morți violente din localitate (f. 121, 127) și la înmormântarea unor preoți-confrați (f. 80 și 92) și a dascălului (cantorului). Pe lângă lauda activității acestora, este citată zisa înțeleptului Solomon că „este vremea tăcerii”. Pareneza la parastas readuce în conștiința tuturor necesitatea pomenirii celor răposați, a fost rostită cu prilejul Paștilor Blajinilor, o tradiție din Moldova, care aduce la morminte pe toți locuitorii în prima luni după Săptămâna Luminată și Duminica Tomii, deci în prima zi când Biserica îngăduie din nou parastase, după Paști. Reproșul pentru uitarea strămoșilor se bazează pe citatul „cu ce măsură vom măsura, cu aceea ni se va măsura”.

Predica se dovedește a fi prezentă în toate momentele importante ale vieții liturgice și la evenimentele legate de viața omului; de exemplu, două cuvântări (f. 69 și 255) au fost pronunțate după slujba făcută pentru tot satul în câmp, *Pentru vreme de neploare* și alta la începerea secerișului. Întocmirea predicii se baza pe cunoașterea adâncă a Evangheliei și a Epistolelor, a zicerilor prorocilor din Vechiul Testament, a expresiilor lapidare și sugestive din psalmi, a textelor insuflate de Duhul Sfânt Sfinților Părinți. Consider **citatul biblic** armătura solidă a cuvântărilor preoților din Basarabia, în genere și, în mod special, în cazul acestui miscelaneu. Circulația (cunoașterea) citatelor și de către ascultători era indubitabilă⁴.

⁴ Cercetările sociologice ale echipelor Gusti în sate din Basarabia în perioada 1931–1938 au identificat cărți religioase de lectură în casele unor țărani și memorizarea unor texte dogmatice.

Obligația preoților din Basarabia, într-o anumită perioadă, de *a serie* predicile pentru a fi verificate reprezintă, în perspectivă istorică, un bun câștigat pentru Istoria Bisericii Române în general și pentru istoria predicii la români. Și, mai ales, textele respective sunt documente de limbă română și de rezistență prin cultură din Basarabia sub stăpânirea țaristă din (1812 – 1918).

Bibliografie

- Antim Ivireanul, *Opere*, București, Editura Minerva, 1972.
- Antim Ivireanul, *Predici*, ediție de G. Ștrempel, București, Editura Academiei, 1962.
- Antim Ivireanul, *Predici*, ediție de Zamfira și Paul Mihail, București – Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros, 2018.
- Camară, Iosif, *Rugăciunea Tatăl nostru în limba română. Studiu istorico-filologic*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2020.
- Comșa, Gh., *Istoria predicii la români*, București, 1921.
- Dușu, Constantin I., *Panegiricul ca formă a predicii în trecut și astăzi. Actualitatea lui pastorală*, București, 1991.
- Gordon, Vasile, *Predica ocazională*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.
- Mihail(ovici), Paul, *Varlaam. O copie din 1731 a Cazaniei sale*, „Revista Critică”, Iași, 1930, nr. 3-4, 202–205.
- Mihail, Paul, *Molitvelnicele de la mănăstirea Runcu din Ardeal comparate cu alte manuscrise din epocă*, „Mitropolia Ardealului”, XXIX, 1984, nr. 9-10, 663–677.
- Mihail, Zamfira, *Biblia în limba română, Sankt Peterburg, 1819*, în *Omagiu lui Virgil Cândea la 75 de ani*, vol. I, București, Editura Academiei Române și Editura Roza Vânturilor, 2002, 419–429.
- Mihail, Zamfira, *Rezistența prin cultură în Basarabia (secolul XIX). Scrieri parentetice*, București – Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros, 2019.

ANEXA 1

SUMARUL PREDICILOR [trimiterea se face la fila manuscrisului].

f. 1 Învățătură pentru împărtășire; f. 7 22 *nedelja* (săptămâna a 22-a); f. 13 Poucenie Evanghelia la fântâna Patriarhului Iacov (Învățătura în Duminica samarinenței); f. 17 *Poucenie v subbotu Lazarev* (Învățătură în Sâmbăta lui Lazăr); f. 19 Nr. 8 În a 5-a săptămână a Postului; f. 23 La ziua Intrării în Biserică; f. 27 29 Av(gust); f. 31 În ziua Bunei Vestiri; f. 38 În Duminica a 17 după 50-me; f. 42 (Duminica Vameșului); f. 46 Cuvânt la sfințirea bisăricii; f. 52 (Cuvânt la sfințirea bisăricii, altă variantă); f. 60 (Cuvânt la sfințirea bisăricii, altă variantă); f. 68 Cuvânt la înnoirea hramului; f. 72 (Cuvânt la înnoirea hramului, altă variantă); f. 80 Deșertăciunea deșertăciunilor (Cuvânt la înmormântare); f. 88 *Poucenie na obnovenie* (Cuvânt la înnoirea hramului, altă variantă); f. 92 *Nadgrobnoe o Alexandre* (Cuvânt deasupra gropii lui Alexandru); f. 100 Fără de veste a venit moartea; f. 105 la Schimbarea la față; f. 109 Intra-voi în casa ta; f. 113 *O strașnom sud* (În Duminica Strașnicului Județ); f. 117 Învățături pentru dascăl; f. 121 (Cuvânt la înmormântare); f. 127 (Cuvânt la înmormântare); f. 132 Învățătură la 22 (A 22-a Duminică după Rusalii); f. 136 21 *ned.* (A 21 Duminică după Rusalii); f. 142 În Duminica 22. Despre bogatul și Lazăr; f. 146 În Duminica a 18-a; f. 150 *V nedelja 26* (În Duminica a 26-a); f. 154 *V 12 nedelju* (În a 12-a Duminică); f. 158 *Poucenie v Nedelja 12 po piatdesjatnica* (Învățătură în a 12-a Duminică după Cincizecime); f. 162 11 *Nedelja* (a 11-a Duminică); f. 168 În ziua Întâmpinării Domnului; f. 172 În Duminica a 3-a a Sv. Post; f. 176 Hristos a Înviat; f. 180 Muire, iată fiul tău; f. 188 la Ziua Nașterii de Dumnezeu Născătoare; f. 194 *V 6 nedelja* (În Duminica a șasea); f. 198 la a 11 Duminică după 50-me; f. 202 În Duminica a 35; f. 206 În zioa Săborului Arhistratig Mihail; f. 210 *Poucenie v 1 nedelju velikogo posta* (Învățătură în prima duminică a Postului mare); f. 214 (Explicarea rugăciunii Domnești). Tatăl Nostru; f. 217 Sfințească-se numele Tău; f. 219 Vie Împărăția Ta; f. 221 Fie Voia ta; f. 223 4 cereri, Pâinea noastră cea de-a pururea dă-ne o noao astăzi; f. 226^v 5 cereri: Și ne iartă noau greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri; f. 229 6 și 7 *proșenie* (cerere) Și nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăvește de cel viclean; f. 232^v Învățătură în Duminica *pravoslaviei* (Ortodoxiei) pentru cei ce să depărteazi de ispovedanie și sf. împărtășire; f. 236 Învățătură în Vinerea Mare; f. 237 Pierzare de beție (din) *Urmare creștinească* de preotul A. Lunin (traducere); f. 241 Învățătură la zioa Adormirii a Maicii Domnului; f. 245 *V deni uspenii Pr. Bogorodiți* (În ziua Adormirii Maicii Domnului); f. 249 Doamne, noi am greșit înaintea ta și Tu te-ai mâniat. Rugăciunea la neploare; f. 255 *Poucenie pri nastuplenii žatvy* (Învățătură la începerea secerișului); f. 259 (Îndemn pentru a veni la biserică); f. 263 *Poucenie o pominoenii* (Învățătură despre pomenire); f. 267 Învățătură în Duminica Fiului celui curvari [= risipitor]; f. 271 *Poucenii na Novyi god* (Învățătură de Anul Nou); f. 275 Învățătură în zioa tăierii Cinstului cap a Botezătorului Domnului Ioan; (foi lipsă) f. 281 *Na Blagoveštenie i Verbnoe Voskresenie* (La Duminica Floriilor); f. 285 Pentru împărtășire; f. 290 *V 9 nedelju po 50* (În Duminica a 9 după Cincizecime); f. 294 În Duminica a 10 după 50-me; f. 298 *V vel(ikii) Cetverg* (În Joia Mare); f. 300 În a 11 Duminică; f. 304 Pentru auzările de holeră, În duminica a 10; f. 308 *Na Verbnoe Voskresenie* (În Duminica Floriilor); în total 69 de cuvântări.

Am reprodus titlurile originale ale predicilor. Câteva titluri au fost formulate în limba rusă (le-am redat în italice și, în paranteză, traducerea), presupun pentru a putea fi citite de cei la care ajungea textul pentru verificare, dar predicile sunt toate în limba română. Unele predici nu au titlu. Intervențiile z.m. sunt între paranteze drepte.

ANEXA 2

Lista cu „moto” la predici

F. 17 (ÎNVĂȚĂTURĂ ÎN SĂMBĂTA LUI LAZAR) *Învieerea cea de obște mai înaintea patemei Tale încredințându-o, pre Lazăr ai sculat din morți, Hristoase Dumnezeu!* [n. n. din Tropar]

F. 31 ÎN ZIUA BUNEI VESTIRI *Cum va fi aceasta, deacă nu știu de bărbat?* (Luca 1, 34)

F. 38 ÎN DUMINECA A 17 DUPĂ 50-MEA *Fiica mea rău se îndrăcește* (Mat[ei] 15, 22).

F. 46 CUVÂNT LA SFINȚIREA BISĂRICII *Una am cerut de la Domnul, aceasta voi cânta* ([Psalm] 26, 4).

F. 72 [PREDICĂ] *Întra-voi în Casa Ta, închina-mă-voi în bisărica Ta cea svântă, întru frica Ta* (Ps[alm] 5, 7).

F. 80 [PREDICĂ] *Dișărtăciunea dișărtăciunilor și toate sânt dișărtăciuni*

F. 109 [PREDICĂ] *Întra-voi în Casa Ta, închina-mă-voi în bisărica Ta cea svântă, întru frica Ta* (Ps[alm] 5, 7).

F. 132 ÎNVĂȚĂTURĂ ÎN 22 IULIE *Părinte Avraame, miluiește-mă și trimite pre Lazăr să-ș întingă vârful degetului în apă și să-mi răcorească limba mea că mă chinuiesc în văpaia aceasta* (Luc[a] 16, 24);

F. 136 (ÎN DUMINICA 21)

În Evangheliia de astăzi s-au cetit pilda pentru sămănături, pentru care îmi va fi și mie nevoi în voroava de astăzi.... zice sf. apostol Pavel: *cela ce samănă în trupul său, din trup va săcera stricăciune, iară cel ce samănă întru dubul, din dub va săcera viața vecinică* (Gal[ateni] 6, 8).

F. 154 (ÎN DUMINICA 12) *Auzind tânărul cuvântul acesta, s-au dus scârbit* (Mat[ei] 19, 22).

F. 162 (ÎN DUMINICA 11 LA CINCIZECIME) *Iubiți pre vrăjmașii voștri, grăiți de bine pre cei ci vă grăiesc pre voi de rău, faceți bine celor ci vă urăsc pre voi și vă rugați pentru cei ce vă asupresc și vă gonesc pr voi* (Mat[ei] 5, 44).

F. 180 [PREDICĂ] *Muiere, credi-mă că va veni vremea când nici în muntele acesta, nici în Ierusalim vă veți închina Tatălui... Ci vine vremea și acum este când închinătorii cei adivărați să vor închina Tatălui cu dubul și cu adivărul. Dub este Dumnezeu și cine să închină Lui să cade să se închine cu dubul și cu adivărul* (Ioan, cap. 4, st. 21, 23, 24).

F. 188 LA ZIOA NAȘTERII DE DUMNEZEU NĂSCĂTOARE *Mărește, suflet al meu, pre Domnul și s-au bucurat dubul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu.*

F. 202 ÎN DUMINICA A 35 *Mai lesne este cămilii prin urechiua acului a trece decât bogatului a intra întru împărăția lui Dumnezeu* (Luc[a] 18, 25)

F. 210 (ÎNVĂȚĂTURĂ ÎN PRIMA SĂPTĂMÂNĂ A POSTULUI MARE) *Adivăr, adivăr grăiesc voau că de acum veți vedea ceriul dișchis și îngerii Domnului suindu-să și pogorându-să spre Fiul ominesc* (Ioan, 1, 51).

F. 223 4 CERERE *Pâinea noastră cea de-a pururea dă-ne-o noau astăzi.*

F. 249 [PREDICĂ] *Doamne! Noi am greșit înaintea Ta și Tu te-ai mâniat. (Rugăciunea la neploare)*

ANEXA 3

Explicarea *Rugăciunii Domnești*, prin citate biblice [p. 214 – 234],

F. 215 Du-te, au zis El Mariei Magdalena după Învierea sa din morți, *du-te la frații Mei și le spune lor: Sui-mă-voi la Tatăl meu și la Tatăl vostru* (Ioan 20, 17). Dar făcându-ne pre noi frați, ne-au făcut și fii a lui Dumnezeu. Cum dar, priimim noi această punere de fii? [...] cu nașterea din nou în sf. Taină a botezului. *Câți în Hristos v-ați botezat*, zice sf. Ap[ostol] Pavel, *în Hristos v-ați și îmbrăcat* (Gal[ateni] 3, 27).

F. 215 Deacă noi, păcătoș fiind, iubim pre fiii noștri și toate cele bune și de folos le facem pentru dânsii, apoi cu cât mai vârtos trebuiește să așteptăm noi toate cele bune și de folos de la Dumnezeu – Tatăl nostru cel ceresc [:] *Deacă voi, răi fiind, știți a da dări bune fiilor voștri, cu cât mai vârtos Tatăl vostru Cel din ceruri va da cele bune celorla ce cu credință cer de la dânsul* (Mat[ei] 7, 11).

Cu ce îndrăznire putem să cerem de la Dânsul și să așteptăm toate cele de folos? *Să ne apropiem dar cu nedejuire la scaunul darului Lui, ca să luăm milă și să aflăm dar spre ajutori la vreme de treabă* (Ev[rei] 4, 16).

F. 216 Și sf. apostol ne îndeamnă pre noi cătră obșteasca rugăciune. *Vă rog pre voi, fraților, pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca una să grăiți* (I Cor[intenii] 1, 10)

F. 217/ 218 Pentru iudeii cii fărădelege, Dumnezeu au zis: *Au spurcat numele Meu cel sfânt, că zic ei: norodul Domnului sântem* (Is[ai] 3, 36, 30). Și sf. ap[ostol] Pavel au zis iudeilor celora ce defăima legea lui Dumnezeu și în vederea tuturor face nedreptăți și/ (f. 218) păcătuia: *Numele lui Dumnezeu prin voi să hulește întru neamuri* (Rim[lenii] 2, 24).

F. 218 Cum dar să svințește numele lui Dumnezeu? *Numele lui Dumnezeu să sfințește întru noi atuncea când noi trăim ca aleșii lui Dumnezeu, cii sfinți și iubiți, întru milostivirea îndurărilor în bunătate, întru smirenie, întru blândeță, întru îndelunga răbdare* (Col[osenii] 3, 12).

F. 218 *Urăciune este Domnului gândul necurat* (Prit[ca] 15, 26).

F. 218 Numele lui Dumnezeu poate să să sfințească întru voi... *Așa să luminezi lumina/* (f. 219) *voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune să mărească pre Tatăl vostru cel din ceruri* (Mat[ei] 5, 16). *Atuncea și cel ce nu crede în Dumnezeu va crede și să va închina Lui, zicând că adivărat Dumnezeu întru voi este* (I Cor[intenii] 14, 25).

F. 220 *întru asămenea creștini împărățește nu Hristos, ci păcatul* (Rim[lenii] 6, 12). Unde, dar, împărățește Hristos? El, fraților, împărățește întru cei drepti.

F. 221 *Adivărat că Dumnezeu ca un stăpân preste toate face după voia Sa întru tăriia cerului și în lăcașurile pământului* (Dan[iel] 4, 32).

F. 222 *Părintele meu, de nu poate acest pabar trece de la mine, să nu-l beau pre el, fie voia Ta* (Mat[ei] 26, 42). Așa, fraților, și noi toți creștinii datori sântem întru toate să ne plecăm voii lui Dumnezeu.

F. 223 4 CERERE *Pâinea noastră cea de-a pururea dă-ne-o noau astăzi.*

F. 223 *Însuș Dumnezeu au zis: Întru sudoarea ta vei mânca pâinea ta* (Gal[ateni] 3, 19).

F. 224 *Dumnezeu nu leapădă pre niminea din noi de la sâne, că soarele său Îl răsare preste cii buni și preste cii răi și ploaia preste cii drepti și preste cei nedrepti* (Mat[ei] 5, 45).

F. 225 *ne învață prorocul David, zicând: Bogăția de ar curge, nu vă lipiți inima* ([Psalm] 61, 10).

F. 225 au zis ucenicilor săi: *Mâncați nu mâncare pieritoare ci mâncare ci rămâne în viața vecilor* (Ioan, 4, 25).

Și în alt loc zice: *Tot cel ce va bea din apa aceasta, va însătoșa iarăș. Iară cel ce va bea din apa care Eu o voi da lui, nu va însătoșa niciodată; ci apa care Eu voi da lui va fi întru el izvor de apă curgătoare în viața de veci* (Ioan, 4, 13).

F. 225 Această pâine și această hrană este cuvântul lui Dumnezeu. *Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu* (Mat[ei] 4, 4), au zis Hristos.

Iată, fraților, hrana pentru suflet... David zice: *Cât sânt de dulci gâttelejului mieu cuvintele Tale! Mai mult decât mierea gurii mele* ([Psalm] 118, 103)... Mâncând această hrană omul va trăi în veac. *Cela ce va păzi cuvântul mieu, moarte nu va vedea în veac* (I[oa]n] 8, 51), au zis Hristos.

F. 226 dumnezeiască hrană aceasta este... *trupul Mieu cu adevărat este hrană și sângele Mieu cu adevărat este băntură* (I[oa]n] 6, 55), au zis Domnul. *Eu sânt pâinea cea vie care s-au pogorât din ceriu cel ce va mânca din pâinea aceasta va trăi în veac* (I[oa]n] 6, 51).

F. 227 domnul, chiemând pre nemilostivul datornic, i-au zis: *Slugă vicleană, eu Ț-am iertat toată datorria pentru că m-ai rugat. Au nu ți să cuvine și ție să miluiești pre datornicul tău, dupre cum eu te-am miluit pre tine.* [fără citarea sursei, dar în fraza următoare intervine din nou rigoarea]: *Această pildă au închiat-o Mântuitorul cu aceste cuvinte: Așa și Tatăl meu cel ceresc va face voau, de nu veți ierta fiecarele fratelui său din inimă toate greșalele lor* (M[atei] 18, 35).

F. 227 faptele noastre să le potrivim cu sf. poronci. *Noi datori sântem nu în deșărt să primum darul lui Dumnezeu, dar, primumdu-l, să trăim cu trezvie, cu dreptate și cu bună credință* (Tit 2, 12).

F. 228 Domnul Hristos, zice: *Deacă nu iertați voi oamenilor greșalele lor, apoi și Tatăl vostru nu va ierta greșalele voastre* (Mat[ei] 6, 15).

F. 228/ 229 să iubim pre vecinul nostru, și totodată să grăbim să cerem iertare de la vecinul nostru. *De vei aduce darul tău la oltari/* (f. 229) *și acolo-ți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, lasă acolo darul tău înaintea oltariului și mergi de te împacă întâi cu fratele tău și atuncea vind adă darul tău* (Mat[ei] 5, 23-24).

F. 230 mucenicii pentru credința lui Hristos: *Dumnezeu i-au ispitit pre dânsii și i-au aflat luiș vrednici ca aurul în topitoare i-au lămurit pre dânsii.* (Înțāl.[?], 3-6).

F. 230/ 231 Vom cere de la Dumnezeu ajutori și putere, *ca să nu ne lasă a ne ispiti mai mult decât putem, dar împreună cu ispita/* (f. 231) *să facă și sfârșitul, ca să o putem noi suferi* (I Cor[inten]i] 10, 13).

Cu totul amintea sânt, fraților, ispitele cele răle. Ele nu sânt de la Dumnezeu, pentru că *Dumnezeu pre niminea nu ispitește* (Iac[ob] 1, 13).

ANEXA 4

Lista celorlalte citate [unele sunt fără indicarea sursei sau cu indicații greșite etc.]

F. 3 ziceți către sine însuși: *(Pentru trupul acesta nu mai sânt eu pământ și cenușă, nu mai sânt eu rob, ci slobod).*

F. 11 bogatul carele cu totul au uitat pre Dumnezeu și poroncile lui au fost aruncat în iad: *judecată fărăde milă, celui ce nu face milă (Iac. 2, 32 [?]).*

F. 12 sf. ap[ostol] Pavel, în cartea către Timotei, ne învață: *Celor bogați în veacul de acum poroncește să [...] cu mintea, nici să nădej[...] avuția cea nestătăt[...]. Dumnezeul cel viu, nici să dă noau toate de presosit spre desfătare; învață-i să facă bine, să să îmbogățască în fapte bune,*

F. 20 cuvântul lui Dumnezeu zice: *de vom zice că păcat/ nu avem, pre sâne ne amăgim, și adevăr nu este întru noi (I. Ioan 1,8). ...Hristos Mântuitorul însuș zice: De nu veți mânca trupul Fiului ominesc și de nu veți bea sângele Lui, viața nu veți avea întru voi. Cela ce mănâncă trupul Mieu și bea sângele Mieu are viață vecinică și Eu îl voi învia pre el în ziua cea de apoi (Ioan 6, 53-54).*

F. 21 cuvântul lui Dumnezeu poroncește: *Să nu zici mila lui Dumnezeu este mare, va curăți mulțamea păcatelor mele; căci mila și mânia de la Dumnezeu este și preste cei păcătoși va odihni mânia lui (Sir[ah] 5, 6). ... Dar sângele lui Iisus Hristos, zice sv. Ap[ostol] Pavel, ne curățe pre noi de tot păcatul (I. Ioan 1, 7).*

cuvântul lui Dumnezeu zice: *Nu întârziia a te întoarce către Domnul și nu lăsa din zi în zi, că fără de veste va ieși mânia Domnului și în vremea izbândirei te va pierde (Sir[ah] 5, 7).*

F. 24 Adivărat zice ap. Pavel: *„Primejdii în ape, primejdii de către tâlhari, primejdii de către neamuri, primejdii de către păgâni, primejdii în cetăți, primejdii în pustie, primejdii în mare, primejdii între frați”*

F. 32 sv. Ap[ostol] Petr, certându-l, i-au zis: *pentru ci Satana au împlut inima ta, ca să mințâști Domnului sfânt? Nu omului ai mințat, dar lui Dumnezeu (Fapt[e] 5, 3-4).*

F. 33 Domnul zice: *De te vei lega cu făgăduință Domnului Dumnezeului, să nu întârzi a împlini, că cerând va cere de la tine Domnul Dumnezeul tău și va fi ție păcat (A doa Lege, 23-22).*

F. 34 Mântuitorul, văzind că va împlini Zahai făgăduința, au zis: *Astăzi s-au făcut mântuire casii aceștie (Luca, 19, 9).*

F. 49 Prorocul David zice: *inima mea și trupul meu s-au bucurat de Domnul cel viu. Fericiți carii lăcuiesc în casa Ta, Doamne.*

F. 70 Hristos au zis: *Unde sânt doi sau trii adunați în numele meu acolo voi fi în mijlocul lor (Mat[ei], 18, 20)*

F. 74 Hristos au zis: *Unde sânt doi sau trii adunați întru numele mieu acolo voi fi în mijlocul lor (Mat[ei] 18, 20).*

F. 71/72 cuvintele sf. pr[oroc] David: *una am cerut de la Domnul, aceasta voi căuta ca să lăcuiesc în casa Domnului întru toate zilele vieții mele./ (f. 72) Ca să vezi frumsătea Domnului și să cercetezi biserica Lui cea sfântă (Ps[alm] 5, 7)/*

F. 107 sv. Ap[ostol] Pavel ne poroncește noau să avem un duh și o faptă cu Domnul: *fiți milostivi, dupre cum Tatăl cereș este milostiv; fiți desăvârșiți, dupre cum Tatăl cereș este desăvârșit.*

F. 111 *Cātu-s de iubite lăcașurile Tale Doamne al puterilor. Dorește și să săvârșaste sufletul meu spre curțile Domnului, inima mea și trupul meu s-au bucurat de Dumnezeul cel viu (Is[ăia], 83).*

F. 111 Sf. proroc David să bucura cu duhul când era chemat la Casa Domnului: *Veselitum-am de cei ci mi-au zis mie, în Casa Domnului vom mergi (Ps[alm] 121, 1)*

F. 112 Sf. proroc David... ne învață cum trebuie să stăm în bisărică: *întra-voi în Casa Ta, zice el, mă voi închina în bisărica Ta cea sfântă, întru frica Ta. Că precum sânt ochii slujnicii în mâinele stăpânii sale, așa ochii noștri cătră Domnul Dumnezeu nostru, pân ci să va milostivi spre noi (Ps[alm] 122, 2).*

F. 112 *Dumnezeu, carele urăște pre toți cii ci lucrează fără de lege (Ps[alm] 5, 6).*

F. 109 *Dumnezeu, cela ce lăcuiește întru sfinții Lui (Ps[alm] 21, 4)... să cercetezi bisărica Lui întru toate zilele vieții mele (Ps[alm] 26, 4)./*

F. 113 cuvintele sv. Scripturi: *Luați aminte ca să nu să îngreioezi inimile voastre cu sațul mănăcii și cu bețuia și cu grijile lumii, și fără de veste să vie asupra voastră zăoa aceia (Luc[a] 21, 34).*

F. 114 glasul cel plin de mângâiere a dreptului judecător: *veniți, blagosloviții Părintelui meu, moșteniți împărăția care este gătită voau de la întimierea lumii (Mat[ei], 25, 34). Și atuncea dreptii vor lumina ca soarele în împărăția Tatălui ceresc (Mat[ei] 13, 43).*

F. 114 să ie ficarele cele ce au făcut în trup, ori bune ori rele (2 Cor[inteni] 2, 10[?]). Parafraza cu trimitere!

F. 114 Fericii în împărăția cerului să vor învrednici de așa bine, *pre care ochiul nu au văzut și urechele nu au auzit și la inima omului nu s-au suit (1 Cor[inteni] 2, 9).*

F. 115 . *Iată, vin de grabă, zice Domnul Atotțitorul și plata mea cu Mine este, ca să răsplătesc fiecăruie după faptele lui (Ap[ocalipsa] 22, 12).*

F. 115 la judecata dreptului judecător. *Va veni Domnul și va lumina ascunsele întunericului și va arăta sfaturile inimilor (1 Cor[inteni] 4, 5).*

F. 120 sv. Ap[ostol] Pavel... înaintea morții au scris: *Cu nevință bună m-am nevoit, / curgerea am săvârșit, credința am păzit, și acum mi s-au gătit mie cununa dreptății, pre care îm va da mie Domnul, judecătorul cel drept în zăoa aceia (2 Tim[otei] 4, 7).*

F. 132 *Poroncește soarelui său să răsăie și preste cei drepti și preste cei nedrepti, trimite ploii preste cei buni și preste cei răi (Mat. 5, 45).*

F. 134 după cuvântul Scripturii.. *pre cei nemilostivi îi așteaptă pe cea lume judecată fără de milă (Iac[ob] 2, 13).*

F. 135 după cuvântul lui Dumnezeu: *pân când aveam vreme, să facem lucruri bune cătră toți (Gal[ateni] 6, 10).*

F. 138/139 să cuvine a zăce pentru dânșii cuvintele lui David: *cii ci vor sămăna / cu lacrimi, cu bucurie vor săcera.*

F. 142 un om bogat, carele avea un ispravnic și acesta au fost pârât că răsăpește averea lui. Și chiamându-l pre el, i-au zis: *dă-ți sama pentru deregătoria ta (Luca, 16, 1).*

F. 149 Sf. ap[ostol] Pavel zice: *dragostea îndelung rabdă, să milostivește, dragostea nu pițmuiește, dragostea nu să îndărătnește, nu să trufește (I. Cor[inteni] 13, 4).* Așa dragoste să cuvine a ave noau cătră Hristos și cătră cel de aproape a nostru

F. 153 Să ne ferească Dumnezeu de glasul / cel grozav a Lui: *Nebunule, astăzi să va lua sufletul tău, dar cui vor fi adunările tale?* Era o reluare a evangheliei zilei, la care făcuse referiri, și, în încheiere, preotul chiar repetă exact textul citit !

F. 155 *Bogăția de ar curge, nu vă lipiți inima (Is[ai] 61, 11).*

F. 168 În zăoa Întimpinării Domnului [...] după sorți i-au venit acestui blagocestiv înțălept Simeon să talmăcească cartea Prorocului Isaia și îndeletnicindu-să el cu aceasta au ajuns la locul unde zice: *Iată ficioara în pântice va lua și va naște fiu [fără trimitere !]*

F. 169 Maica Domnului, la 40 de zile după nașterea Domnului Iisus, au luat doi porumbi și au mers la bisărică cu pruncul Iisus. / Tot în vremea aceia vine la bisărică și dreptul

Simeon. Și văzând pre dumnezeiescul prunc și cunoscând într-însul după însuflarea Duhului Sfânt mântuirea lui Israil, primește pre mâinele sale pre Isus, strigând: *Acum slobozește pre robul Tău, Stăpâne, că văzură ochii mei mântuirea Ta, care o ai gătit înaintea tuturor noroadelor..* Și așa cuvintele sv. Proroc Isaia s-au izbândit și așteptarea dreptului Simeon s-au împlinit.

F. 181 Ap[ostolul] Pavel zice: *Dumnezeu, cel ce au făcut lumea aceasta și toate cele ce sânt în ea, fiind Domnul ceriului și al pământului, nu în bisărici de mâni făcute lăcuiește, nici de mâni ominești i să slujăște, ca cum ar ave lipsi de ceva, de vreme ce El dă tuturor viața și suflare și toate (Fapt[ele] Ap[ostolilor] 17, st. 24-25).*

F. 182 adivărul numai în obșteasca adunare rămâne neclătit și neschimbat în bisărică, *pre care porțile iadului nu sânt în putere să o biruască (Mat[ei] 16, 18).*

F. 183 Mântuitorul zice: *De va greși ție fratele tău, ceartă-l pre el între tine și între el sânzur, deci de te va asculta, ai dobândit pre fratele tău; iară de nu te va asculta, ia împreună cu tine încă pre unul sau pre doi, ca în gura a doao sau a trii mărturii să stea tot cuvântul; iară de nu va asculta de ei, spune bisăricii, iară de nu va asculta nici de bisărică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș.*

F. 183 pre credincios îi povăruiește însuși Mântuitorul, carele nevăzut petrece aicea, după cuvântul/ Lui: *unde veți fi doi sau trii adunați întru numele meu, acolo sânt în mijlocul vostru (Mat[ei] 24, 18, st. 20)*

F. 184 sv. apostoli, împlinind porunca lui Dumnezeu, sfătuiesc pre credincios să facă adunări și să înalță dimpreună rugăciuni, cereri și mulțămiri cătră Domnul Dumnezeu. *(Deian[ie][n.n. Faptele Apostolilor] 2, 42, 46; 20, 7).* [Parafrazare cu indicații exacte].

Ap[ostolul] Pavel poruncește credincioșilor să nu lasă adunările sale supt înfricoșare de lepădare de bisărică și vecinica pierzare *(Evr[ei] 10, 24-25).* Iată una din deosăbiri a rugăciunilor obștești – bisăricești, înaintea rugăciunilor singurate – casnice.

F. 197 Hristos au zis: *Fiicele Ierusalimului, nu mă plângeți pre mine, ci vă plângeți pre voi și pre fiii voștri. (Luc[a] 23, 27, 28).*

F. 234 Cu adivărat zice înțeleptul Solomon: *Când vine necredinciosul întru adâncul răutăților, nu bagă samă (Pr[overbele] 18, 3)* pentru sufletul său, pentru mântuirea sa.

F. 235 Sv. Ap[ostol] Iacob zice: *Să știe că cel ce an întors pre păcătosul de la rătăcirea căii lui va mântui suflet din moarte și va acoperi mulțame de păcate (Iac[ob] 5, 20).*

F. 236 *Aceasta să faceți spre pomenirea Mea (Luc[a] 22, 19).*

F. 243 Sv. proroc David zice: *Moartea păcătosului cumplită este (Ps[alm] 33, 21).*

F. 243. *sufletele dreptilor în mâna lui Dumnezeu sânt și nu să va atinje de dânșii munca (Pret.[ca] 3, 1-3). Fericți cei ce mor întru Domnul (Apoc[alipsa] 14, 13).*

F. 246 Însuș Hristos zice: *Fiii veacului aeluaia nici să vor însura, nici să vor mărita, că mai mult nu pot muri că sânt asămenea cu îngerii și sânt fiii lui Dumnezeu, fiind fiii Învierii (Luc[a] 20, 35-36)...*

Și vor ieși, zice Mântuitorul, *că ci au făcut bine întru învierea vieții, iar că ci au făcut răle, întru învierea judecării (Ioan, 5, 29).*

Și iarăș zice: Și vor merge păcătoșii în munca de veci, iară dreptii în viață de veci.

F. 246/ 247 Sf. ap[ostol] Pavel mărturisăște pentru sine că el au fost răpit în rai și au auzit cuvinte ascunsă care nu este omului a le grăi *(II Cor[inten]i 12, 4).*/ Și în alt loc el zice: *Cele ce ochiul nu au văzut și urechiia nu au auzit și la inima omului nu s-au suit, care au gătit Dumnezeu celor ci îl iubesc pre Dânsul (I Cor[inten]i 2, 9).*

O, ci fericire pentru cii drepti! Ei în veac vor fi vii, în veac vor vieți în raiul ceresc, în împărăția cerească, cu îngerii, cu Hristos! Dreptii în veac vor fi vii, [vor] trăi *(Irim[ia] 5, 15).*

F. 261 Hristos au zis: *unde sânt doi sau trii adunați în numele Meu, acolo voi fi în mijlocul lor* (Mat[ei] 18, 20).

F. 272 Domnul au zis: *Cu vrere nu vroiesc moartea păcătosului, ci ca să se întoarcă și să fie viu* (Iez[echiel] 33, 11).

F. 274 Sv. proroc David zice: *Eu în toată viața mea nu am văzut pre dreptul lipsit, nici sămînțănăia lui cerând pâine* ([Psalm] 36, 25).

F. 281/ 282 arhanghelul Gavriil ... i-au zis: „*Acesta va fi mare și Fiul celui prea înalt să va chema; și-i va da lui Domnul Dumnezeu prestolul lui David, Tatălui lui, / (f. 282) și va împărați în casa lui Iacob în veac și împărăția lui nu va avea svârșit*”.

F. 285 PENTRU ÎMPĂRTĂȘIRE *Oricine va mânca pâinea aceasta sau va bea pabarul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului și sângelui Domnului* (I Cor[intenți], 11, 27).

F. 286 *Cine va mânca pâinea aceasta sau va bea pabarul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului și sângelui lui Hristos. Ci să se ispitească omul pre sine și așa din pâine să mănânce și din pabar să bea. Că cela ce mănâncă și bea cu nevrednicie, judecată luiș mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului* (I Cor[intenți] 11, 27, 28, 29).

F. 290 Hristos au întins mâna sa sv. Ap[ostol] Petru, ci să acufunda în mare, zicându-i: *Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit? Și intrând El în corabie au stătut vântul și s-au liniștit marea* (Mat[ei] 14, 31-32).

F. 292 El au zis: *Chiamă-mă pre mine în ziua necazului tău și te voi scoate, și mă vei proslăvi* (Ps[alm] 49, 15) ... să strigăm către Dânsul: *Sprîjînitoriul meu, pentru ce m-ai uitat și pentru ce m-âbnindu-mă umbli când mă necăjaște vrăjmașul* (Ps[alm] 41, 23 [n.n. 41, 9]).

F. 298 Așăzarea cei pre svinte Taine a împărtășirei pre care au lăsat-o El tuturor creștinilor să o săvârșască spre pomenirea Lui (Luc[a] 22, 19).

F. 299 strigă cu credință: *Cinii tale cei de taină astăzi Fiul lui Dumnezeu părtaș mă primește fără trimitere... De nu veți mânca trupul lui Hristos și de nu veți bea sângele Lui, viață nu aveți întru voi* (Ioan 6, 53), zice Mântuitoriul.

F. 306 [La vreme de holeră] *cine iubește primejdăia, acela va cădea într-însa* (Sir[ab] 3, 26).

F. 308 *Dumnezeu, carele din iubirea Sa către neamul omînesc au dat pre unul născut/ Fiul său spre ocară, batjocori, bătăi și răstîgnire* (Mat., XXI, 18).